

Walter Fyrst henvendte seg i 1948 til meg for å få arbeid, etter å ha sonet sin dom.

Jeg tok spørsmålet opp med mine medarbeidere i firmaet. De hadde alle vært aktive i flyvåpenet, marinen eller motstandsbevegelsen.

Myndighetene hadde gitt pålegg om at det var vår plikt å få de dømte tilbake til samfunnet. Vi var derfor enige om å 'give him a lift'.

Jeg synes det er riktig at Walter Fyrst gir ut sine erindringer.

Vi lever i et fritt land. Og jeg gleder meg til å lese hans bok.

MAX MANUS

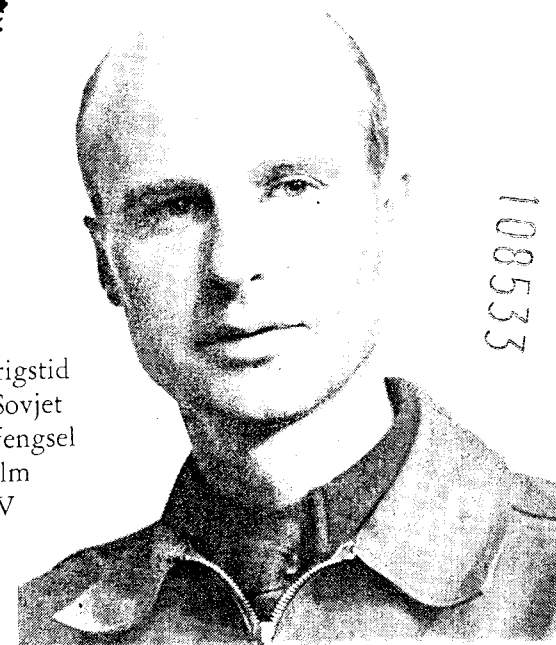
Walter Fyrst

Min sti

Handwritten text in cursive script, likely the title of the book, following a curved path.

Fedrelandslag
Nasjonal Samling
Arbeidstjeneste
Forsvaret

Krigstid
I Sovjet
I fengsel
Film
TV

108533

Gammel kjærlighet ruster ikke

Film hadde alltid opptatt meg. Men omstendighetene gjorde at jeg i flere år måtte spille den passive tilskuerens rolle.

Mandag 5. april 1941 ringte Hans S. Jacobsen meg. Vi hadde ikke sett hverandre på flere måneder. Han var nå ordfører i Moss.

Jacob fortalte at han i møte med statsråd Gulbrand Lunde og filmdirektør Leif Sinding om andre ting, hadde foreslått at jeg skulle lede en avdeling for kulturfilm under Filmdirektoratet. Han hadde inntrykk av at begge var gunstig innstilt. Men filmdirektøren hadde nevnt at jeg ikke var medlem av partiet. Jeg sa at det stemte, jeg hadde sendt brev, men ikke fått noe svar.

Samme kveld skrev Jacob med kopi til meg et brev til Quisling hvor han forteller at jeg «søker stillingen som leder av Kulturfilm». (Det gjorde jeg jo egentlig ikke). Jacob skriver at jeg er «en jernenergi på området» og «når han har gitt sitt ord, kan De stole på ham, det vil jeg innestå for med egen person».

Jeg hørte imidlertid ikke noe mer, hverken fra partiet eller Filmdirektoratet. Jacob så jeg heller ikke igjen før midt i juli – og da under høyst usedvanlige omstendigheter.

Den norske Legion

Som lyn fra klar himmel kom den tyske krigsmakts angrep på Sovjetunionen 22. juni 1941.

30. juni brakte avisene en erklæring fra Terboven: 'Hitler har gitt tillatelse til at *norsk militær avdeling kan oppsettes til kamp på finsk side*.

Det ble sagt at vi skulle få norske uniformer, norsk befall, norsk militært reglemang og innsats i nord.

2. juli kom det oppfordring i avisen om å melde seg til Den norske Legion.

– Jeg melder meg, sa jeg til min kone.

– Gjør det du synes er riktig, svarte hun med en tre måneder gammel sønn på fanget.

4. juli var det stort propagandamøte på Universitetsplassen. Jeg gikk ikke dit, men så dagen etter foto i avisen: plassen var fullstappet og tvers over hele søyleinngangen til Domus Media hang et kjempeskilt med teksten 'FORSVAR NORGE I FINLAND!' På flaggstengene i Carl Johans gate hang det bare norske og finske flagg, sto det.

Jeg så det slik: Nygaardsvolds regjering hadde vist en total mangel på forståelse av situasjonen før 9. april og etterpå flyktet til utlandet. Jeg hadde mistet tilliten til dem og fant meg berettiget til å handle ut fra det jeg selv følte som det riktige. Jeg hadde – som presidentskapet – avskrevet regjeringen Nygaardsvold. – Det falt meg ikke inn med en tanke at noen landsmann noensinne skulle bebreide meg at jeg sluttet meg til Legionen, tvert imot! Jeg følte det som de frivillige i England og vi i Finland skulle kjempe rygg mot rygg for Norges frihet på hver vår side. Så ville landet ha sine talsmenn ved oppgjøret uansett hvem som vant av de to stormaktene Tyskland og England.

9. juli skrev Aftenposten at «det første parti norske *Finlands*-legionærer var imorges til legeundersøkelse i Idrettens Hus. De fikk beskjed om å møte lørdag klokken ni på Bjølsen skole». Jeg var der til undersøkelse og ble funnet stridsdyktig.

Dagen etter fikk jeg beskjed om å møte hos minister Gulbrand Lunde.

– Føreren (Quisling) har bedt meg spørre om De vil være sjef for propagandakompaniet i Legionen.

– Jeg har bare vært menig gardist, og har meldt meg som menig til Legionen. Jeg vet ikke hva et propagandakompani er for noe.

– Det vet ikke jeg heller, sa Lunde. Men jeg skal finne en som kan fortelle Dem det.

Den som kunne gi meg opplysninger, var en tysk PK-mann.

– Et slikt kompani tar film, fotos og radio-opptak ved fronten, sender korrespondanser hjem, underholder soldatene bak

linjene og sørger for velferden i enheten. Hvilken grad har De?

– Jeg er menig.

Han smilte.

– De må være kaptein og ha en løytnant under Dem. De andre i kompaniet bør i størst mulig utstrekning ha underoffisers grad. Ellers får de aldri gjort noe. Som menig må de vente overalt.

Jeg brakte dette videre til Lunde.

– Ja, da må De jo være kaptein, sa han.

På legionstabens kontor i Kirkegaten 15 refererte jeg hva som hadde foregått. Staben godtok min grad og skulle se hvem som egnet seg best til å være med i mitt 'kompani'. Vi regnet med å ha bruk for femten mann.

Av samtlige påmeldte legionærer var omtrent tredjedelen ikke medlemmer av Nasjonal Samling. De fleste av dem hadde deltatt i kampene i Norge, og mange i vinterkrigen i Finland 1939/40.

Tyske soldater hadde ligget innkvartert på Bjølsen skole, men ble flyttet for at Legionen skulle få plass.

Lørdagen gikk jeg til skolen for å se på dem som var ankommet. Selv svevet jeg fritt i rommet, jeg hørte liksom ikke hjemme noe sted. Ennå hadde jeg ikke fått noen mannskaper tildelt.

På Bjølsen var det stor forargelse. Guttene hadde fått utlevert *tyske* uniformer! Noen hadde allerede sprettet av den tyske ørnen som satt på venstre erme. De tyske underoffiserene som delte ut uniformer, var blitt sinte og sa det var forbudt å ødelegge tyske uniformer.

Jeg dro til nærmeste manufakturforretning, kjøpte sikkerhetsnåler og ruller nasjonalfarget bånd som var bredt nok til å dekke ørnen. Fikk låne en saks fra butikken og ba en legionær klippe båndet i passe lengder og dele dem ut til alle manskapene: De skulle dekke ørnen med de norske fargene. Derpå reiste jeg ned til legionstaben og rapporterte.

Staben fikk vite av tyskerne at det ikke fantes norske uniformer. De skulle etter sigende være blitt ødelagt. Min hand-

lemåte med det nasjonalfargede båndet ble godtatt av staben.

Etterhvert kom noen unge menn fra Bjølsen og meldte seg til propagandakompaniet. Jeg oppnevnte en ung medisinsk student, Tor Halse, til løytnant.

Senere kom helt overraskende Hans S. Jacobsen fra Moss. Foreløbig stilte han i sivil, for tyskerne hadde ikke stor nok uniform til ham. De var i gang med å sy sammen *to* uniformer for å få dekket hele Jacob. Han var ikke egentlig tykk, men kraftig. En smule mave hadde han riktignok, og buksen hang ofte noe nede på den. Men som Rolf Kirkvaag engang sa i radioen: «Gamle løver skal ha litt mave».

Av årsak som jeg ikke husker, måtte Jacob en dag ippettes. Det suverene renessansemennesket hadde ikke særlig forståelse for eller interesse av militær disiplin. Jeg innkalte ham og sa omtrent følgende:

– Det er ikke noe morsomt for meg å kommandere deg, som alltid har vært primus inter pares i vennekretsen. Men når vi kommer til fronten må du følge ordre. For å manifestere Alvoret, gir jeg deg husarrest på brakka resten av dagen.

Om ettermiddagen reiste jeg opp til Bjølsen skole. Da jeg kom til rommet hvor 'kompaniet' lå, var det tomt. På døren sto imidlertid en stor lapp: «Arrestanten har tatt en tur på byen. Hans S. Jacobsen».

Jeg kunne bare le. Jacob var en stor kriger, men ingen soldat. Det endte da også med at han ble utnevnt til fylkesmann i Østfold før Legionen flyttet fra Bjølsen, så disiplinproblemet ble heldigvis ikke aktuelt.

21. juli fikk jeg beskjed om at de to første kompaniene av Viken bataljon under ledelse av major Jørgen Bakke var flyttet til Gulskogen ved Drammen. I avisene sto det 'til et sted i Norge'. Jeg reiste dit med første tog, hilste på Bakke, Halse og guttene i 'kompaniet'. Ingen visste hvor lenge bataljonen skulle ligge der, men vi regnet med å få en god utdannelse før vi ble sendt til fronten.

30. juli fikk jeg beskjed om at Viken bataljon var innskipet om natten i en båt som lå ved kai i Drammen. Ingen visste

hvor den skulle, men vi gikk ut fra at det ble et sted i Nord-Norge.

Et par dager senere kom en telefon fra Berlin. Det var løytnant Tor Halse:

– Legionen er forlagt til Fallingbostel syv mil fra Bremen. Vårt propagandakompani skal imidlertid ha spesialutdannelse på Lichterfelde, den gamle tyske kadettskolen i Berlin. Guttene er innkvartert i to rom. Men de er veldig misfornøyd, for de har fått *tyske* romsjefer. Jeg bor privat i en familie.

– Gi meg din adresse, så kommer jeg så fort som mulig.

Til da hadde jeg gått i en vanlig sommerdress. Jeg oppsøkte firma Herman Mehren som sydde uniformer for de norske offiserene før krigen og ba dem sy en grønn norsk kapteinsuniform til meg. Det måtte gjøres på rekordtid, for jeg skulle kanskje reise allerede den følgende dag.

Så gikk jeg til legionstaben og ba om 'marsjordre' til Berlin.

Det viste seg at staben overhodet ikke hadde kontakt med Viken bataljon i Tyskland. Alt gikk gjennom tyske instanser. Hvis de fant det hensiktsmessig, lot de beskjeden gå videre til nordmennene.

Jeg ga uttrykk for min skuffelse over at tyskerne ikke holdt avtalen om norske uniformer og innsats i nord. Staben var enig. Jeg ba om skriftlig fullmakt til å forhandle på Legions vegne med de tyske myndigheter i Berlin.

Neste dag prøvde jeg uniformen hos Mehren og tok den på meg for godt. Jeg fikk marsjordren og fullmakt signert av legionsjefen major Finn H. Kjelstrup.

Så gikk jeg opp til minister Lunde.

– I overmorgen reiser jeg til Berlin, sa jeg.

– Vil De ikke heller bli hjemme og tiltre en stilling som leder for kulturfilmavdelingen i Filmdirektoratet, spurte han.

– Først må jeg til fronten.

– De skal få tolv tusen i gasje, sa han.

– Hvis jeg kommer tilbake, vil jeg gjerne ha stillingen, svarte jeg.

Ikke på mange, mange år hadde jeg tilfeldig truffet ham i byen. Men nettopp denne dagen traff jeg ham i Stortingsgaten. Han så på uniformen.

– I overmorgen reiser jeg til fronten, sa jeg. Og som au ser er jeg i norsk uniform. *Nå* forstår du meg vel?!

– Nei, jeg forstår deg ikke. Men du kan komme opp til meg i morgen.

Far satt som vanlig ved skrivebordet da jeg kom. Han trakk frem en skuff og tok ut en liten kapsel.

– Hvis du skulle få noe tungt over deg, komme i klemme og ha store lidelser uten sjanse til å bli hjulpet, så kan du ta denne kapselen, sa han. Hvis du blir tatt til fange av russerne, kan du gjøre det samme. Det er en sterk gift.

Tidlig neste morgen fulgte Jytte og de to eldste barna meg ned trappen fra Preståsen der vi bodde. Jeg kom til å huske på at de jo måtte ha noe å leve av og forklarte hvordan hun skulle forholde seg. Min lille sønn som ikke hadde fylt fire år, oppfattet snakk om penger.

– Har du ingen penger, far? spurte han, grov i bukselommen og rakte meg kjærlig en ti-øring han hadde.

I Loenga sto et spesialtog for tyske soldater på permisjon. Det gikk gjennom Sverige. I Danmark kom jeg over i et vanlig tog. Mens jeg satt i kupéen kom en dansk offiser i uniform inn, hilste og spurte om å få sitte litt. Han ville forhøre seg om hvordan det sto til i Norge. Da jeg bar norsk officersuniform, fant jeg det korrekt å forklare sammenhengen: jeg var ingen vanlig norsk offiser, men legionær. Danske offiserer hadde – i motsetning til de norske – lov til å bære sine uniformer. Han trakk seg skuffet tilbake.

I Berlin

Min bagasje var en vanlig Unica-koffert med en lett sovepose, forsvinningsdrakt i dunlerret, litt undertøy og toalett-saker. Med den i hånden tok jeg U-Bahn fra jernbanestasjonen til Kurfürstendamm og gikk inn i en sidegate hvor Halse losjerte. Han hadde tilbudt meg en seng på sitt rom.

Neste morgen tok vi trikken ut til Lichterfelde. Halse bar tysk uniform med norsk flagg på venstre overarm, slik vi senere fikk vite at de norske soldatene i England hadde på sine engelske uniformer.

Lichterfelde i Berlin var et meget stort område omgitt av en mur. Det ble nå disponert av Waffen-SS Leibstandarte Adolf Hitler. Der var øvelsesplasser og mange kaserner. Vi gikk til den våre gutter holdt til i og Halse forestilte meg for offiseren som hadde kommandoen der. Han het Wally, var fra Wien og kringkastingsmann i det sivile liv. Nå hadde han samme grad som jeg, men bar SS-uniform.

Etter noen høflighetsfraser sa jeg at min første oppgave var å sørge for at guttene fikk norske romsjefer.

– Selvfølgelig, svarte han. Jeg skal ordne det med én gang.

Han tilbød seg å skaffe meg en tysk Hauptsturmführer-uniform. Det var tydelig at den norske uniformen vakte noe irritasjon på kaserne-området. Jeg fikk spørsmål og stikkpiller. Mitt svar var:

– Jeg er norsk offiser og bærer derfor norsk uniform.

Etter å ha undersøkt hvem som var øverste sjef for den tyske gruppen som Legionen var 'underlagt', dro jeg for å snakke med ham. Det var Obergruppenführer Jüthner. Jeg ba om å bli meldt, men adjutanten kom med en stor blokk og spurte hva jeg ville snakke med sjefen om. Jeg fortalte og han noterte. Da vi var ferdige, sa han:

– De kan få foretrede i morgen klokken ti.

Audiensen ble kort. Den høye offiseren reiste seg ikke fra skrivebordet. Jeg rakte ham fullmakten, og fremførte klagen. Da jeg var ferdig, sa han:

– Dette kan jeg ikke snakke med *Dem* om.

– Jeg har fullmakt fra den norske legasjonsjefen, svarte jeg.

– Dette er en sak som må ordnes mellom de tyske og norske instanser i Oslo!

Dermed var samtalen forbi.

Halse og jeg møtte til morgenmønstringen på Lichterfelde. Den fant sted i en bred kaserne-korridor. Noen av våre mannskaper og en tysk avdeling som også var under Kriegsberichter-utdanning tok med seg sine krakker fra rommene og satt på dem som i et klasseværelse. Befalet satt også på krakker – i en halvsirkel vendt mot mannskapene. Hauptsturmführer Wally holdt en slags tale. Han irriterte seg åpenbart over at de norske guttene gikk med norsk flagg på armen. Jeg husker ikke noe av hva han ellers sa, men det som fikk meg til å tenne var at han med en håndbevegelse mot sin venstre skulder i en sarkastisk tone ytret noe om «ein lächerliches Fähnchen» (et latterlig, lite flagg). Jeg spratt opp og sa høyt og bestemt:

– Hauptsturmführer! De snakker om *det norske flagg*. Jeg ber Dem vise respekt!

Han mumlet en unnskyldende forklaring.

Det virket som tyskerne bevisst holdt meg borte fra guttenes opplæring. De hadde stadig forslag om nye ting jeg skulle være med på sammen med tyskere. Kanskje ville de bare se hva jeg dudde til. Flere ganger var vi på idrettsplassen og trente. En dag skulle befalet kappløpe hundre meter. Jeg kom først på 13.30. I håndball var jeg elendig. Alle former for kast og støt var vanskelig å få til. Så inviterte de meg til å delta i en engere skytekonkurranse med gevær. Den skulle holdes i en underjordisk skytebane. Det viste seg at jeg skjøt best. Jeg hadde jo god trening fra den frivillige militæropplæring hjemme. Det ble hvisking og tisking bak ryggen min, jeg hørte ordet 'telefonere'. Litt senere kom en ny mann inn. Han var blitt forsinket, het det. Nykommeren skjøt, og til stor lettelse for samtlige var han bedre enn meg. I begeistring over dette ble jeg invitert til sammenkomst i en nærliggende kneipe etter arbeidsdagens slutt. Der måtte jeg tømme et par 'Unterseeboote' (undervannsbåter), hvilket viste seg å være høye seidler øl med tilhørende dram. Jeg klarte heldigvis å holde meg på overflaten. – For øvrig går jeg ut fra at de fleste av befalet på Lichterfelde var 'kofertløpere'. De spreke og dyktige var nok ved fronten.

Vi reiste på et oppdrag til øvelsesleiren ved Fallingbostel, en av våre radiofolk, en tysk tekniker og jeg. Det var meget spennende å få komme dit og se hvordan Viken bataljon – som i realiteten utgjorde hele Den norske Legion – hadde det. Vi fikk inntrykk av nedtrykt stemning over nesten hele linjen. De fleste var skuffet, noen var sinte, og følte seg lurte ved å være sendt til Tyskland i stedet for til Nord-Norge eller Finland. De var også ergerlige for uniformene.

Vårt oppdrag var å ta opp hilsener hjem til familie og venner. Alle som ville sende en hilsen, kom frem foran mikrofonen etter tur. Båndet skulle sendes ut gjennom Norsk Rikskringkasting. Det gikk rykter hjemme om at båten med Legionen var torpedert.

Hos propagandakompaniets gutter i Berlin var stemningen noe lettere. Men de hadde jo også mer anledning til fritidsadspreldelse i storbyen, enn hovedstyrken ute på Lüneburger Heide.

På Lichterfelde kom jeg i snakk med lederen for de hollandske Kriegsberichterne som i likhet med våre lå der til spesialopplæring i film, foto og radio. Han fortalte at det var stor misnøye blant de hollandske frivillige og de hadde forsøkt å få til endringer. Vi drøftet hva som kunne gjøres for å vinne gehør. Skulle vi lage en felles aksjon?

På et av våre kaserneom refererte jeg samtalen. En av de tilstedeværende må ha brakt mine ord videre til tyskerne. Kanskje ved en forsnakkelse, kanskje bevisst. På Bjølsen skole i juli var det noen meget få NS-folk som gikk sterkt imot meg da jeg forlangte at den tyske ørnen skulle dekkes med norsk nasjonalfarget bånd. De ville gå i tyske uniformer, muligens tilhørte de Germanske SS Norge. Eller kanskje det var noen av dem som ville denge meg opp i aprildagene.

To-tre dager senere fikk jeg telefon fra legionsjefen, major Kjelstrup. Han var kommet fra Oslo til Berlin og ville at jeg skulle møte ham samme ettermiddag. Vi var invitert til kaffe hos en tysker, sa han.

Da vi møttes, virket han merkelig tilknappet. Jeg fikk ikke

vite hvem vi skulle til og hvorfor. Kanskje visste han ikke mer enn jeg.

Vi kom til en stor moderne villa, meget smakfullt innredet. I salongen ble vi mottatt av to høye, elegante karer i sivil. Litt etter ble fruene hentet inn. Jeg følte meg temmelig bortkommen der jeg satt dypt nedsunket i hjørnet av en diger, ubehagelig myk sofa. Antagelig så vi lovlig provinsielle ut, både Kjelstrup og jeg, der vi satt i dypet og ikke hadde peiling. Jeg kan ikke huske at vi fikk kaffen han hadde snakket om. Og det forekommer meg at de fire ikke satte seg ned, men bare sto og så på oss, som om vi var noen underlige dyr i zoologisk hage. Til dags dato vet jeg ikke hvem vi besøkte eller hva hensikten var.

Dagen etter kom imidlertid en sivilist med sydtysk aksent ut på Lichterfelde og foreslo at vi skulle ta en spasertur sammen ute på feltet.

Han gikk lenge rundt grøten, men så kom det: Hvis jeg ville gå inn i det tyske SS, skulle jeg få samme grad som i Legionen, men langt bedre lønn. Min familie ville få det bedre, og hvis jeg falt ved fronten, ville de få en meget høyere etterlatte-pensjon.

Jeg takket for tilbudet. Imidlertid: jeg var kaptein i Den norske Legion – og det ville jeg fortsatt være.

Da jeg møtte på kasernen den følgende morgen overrakte Hauptsturmführer Wally meg en tysk marsj-befaling, med stempel fra SS Kriegsberichters hovedkvarter. Fulgte man ikke en slik befaling, var det dødsstraff, ble det meddelt.

Jeg skulle stille i tysk felt-uniform neste morgen i Königsberg. Det ble opplyst hvor jeg kunne få kjøpt uniform, samt når og hvorfra tog gikk samme kveld. Jeg ville bli mødt på jernbanestasjonen ved ankomsten og skulle, før jeg dro fra Lichterfelde, melde meg i sanitetskasernen for vaksinasjon.

Ved mitt besøk i Fallingbostel fortalte man at vår bataljonsjef hadde en tysk kontaktoffiser som i realiteten bestemte hva som skulle skje der borte. Derav sluttet jeg at vi i Berlin måtte finne oss i at tyskerne bestemte hva vi skulle gjøre så lenge vi var i Tyskland.